

Editörden

Kapitalizmin 1970'lerden bu yana geçirdiği dönüşüm bir yandan yeni sektörleri ve çalışma alanlarını ortaya çıkarırken, diğer yandan kapsamlı bir proleterleşme dalgasını beraberinde getirmektedir. İşçi sınıfının yeni yüzlerini ortaya çıkaran başat mecralar büyüyen hizmet sektörü alanları, bilişim-iletişim teknolojilerinin açtığı yeni çalışma alanları ve proleterleşen meslek grupları olarak belirmektedir. Diğer bir deyişle, 21. yüzyılın başında iki eğilim, “yeniden proleterleşme dalgası” ve “yeni emek ve çalışma pratikleri” karşılıklı etki içerisinde şekillenmektedir.

Bu etki yalnız günümüz dünyasına değil, geleceğin şekillenmesine de olanak sağlayacak bir potansiyel taşır. Öyle ki, toplumsal sınıflar arası ilişkilerin tarihsel topuzunun sermaye lehine kaymış olması, refah devleti döneminin ara sınıflarını oluşturan profesyonel meslekleri, işçi sınıfı içine radikal bir şekilde sürüklemektedir. Söz konusu mesleklerin ve emek biçimlerinin giderek çözülmesi, günümüzün en önemli gelişmelerinden birini oluşturur. İşçi sınıfının yeni yüzleri bir yandan bu proleterleşme sürecinin bir ürünüdür. Diğer yandan ise, yeni iletişim teknolojileri ve dijitalleşme yoluyla adeta sıçrama yaşayan üretim araçları, sermaye sınıfının elinde önemli kontrol ve denetim araçları haline almaktadır. Bu süreç hem üretim anında hem de toplumsal ilişkilerde önemli bir belirleyici olmuştur. İşçi sınıfının yeni yüzleri tüm bu süreçleri işleyen, yenileştiren ve dönüştüren alanlarda yer alır.

Günümüz işçi sınıfını ve toplumsal süreçteki rolünü açıklayabilmek, bu iki kanalı bir arada değerlendirebilmeyi, geleneksel işçi sınıfının dönüşümü ile mevcut süreci ilişkilendirebilmeyi ve bu süreçteki çelişki ve ortaklıkları göz önüne alabilmeyi gerektirir. Bunun için işçi sınıfının yeni yüzlerini teknik ve toplumsal işbölümündeki yerleri ile tartışmak önemlidir. Teknik işbölümünde emek süreci örgütlenmesinin farklı boyutları vasıf, çalışma mekanı, işçi sağlığı, denetim ve bunların ideolojik yansımaları (kariyer vb.) kritiktir. Artan güvence-

sizleşme, yoğunlaşan kapitalist denetim, yiten vasıf ve giderek fiziksel ve psikolojik sağlığı daha çok tehdit eden çalışma koşulları öne çıkan eğilimlerdir. Tüm eğilimlere ilişkin rızayı yaratma süreçleri ise çok daha derin bir dönüşümü işaret etmektedir.

Sosyal işbölümünde, işçi sınıfının yeni yüzlerinin gündelik hayat pratikleri ile kültürel eylemlilikleri, itirazları, kabullenişleri ve talepleri ile karşı karşıya kalırız. Parçalan zaman ve mekanlar, zedelenen kolektivite ve dayanışma ile içe dönme, yalnızlaşma ve yabancılaşma her geçen gün belirginleşmektedir.

İşçi sınıfının yeni yüzlerinin, hem işyerlerinde hem de gündelik hayatta deneyimledikleri, sınıf mücadelesini tartışırken oldukça önemlidir. Onları sınıfsal haritanın neresine yerleştirmek gerekir? Hem dünya genelinde hem Türkiye’de her geçen gün artan yeni çalışma alanlarında istihdam altında olanlar ve proleterleşen meslek grupları toplumsal sınıflar haritasında nerede durmaktadır? Orta sınıf mı, prekarya mı yoksa 21. yüzyılın proletaryası mı?

Emek Araştırma Dergisi’nin, “İşçi Sınıfının Yeni Yüzleri” temalı sayısını tüm bu eğilimleri ve soruları tartışmak üzere hazırladık. Bu sayıyı sınıfa dair yeni tartışmalara bir katkı olması umuduyla oluşturduk. Sanat emeği, avukat emeği, yaratıcı emek, AVM’de çalışma ilişkileri ve yazılımcılar gibi son dönem çalışma yaşamının farklı emek pratiklerine ve sınıfsal konumlarına ışık tutan zengin bir sayı ürettiğimizi umuyoruz.

Bu sayının ilk makalesi Ali Murat Özdemir ve Koşun Özgür Özbey’e ait. “*Avukat Emeğinin Yeni Yüzleri*” başlıklı makalede, yazarlar, avukatların emek pratiklerini ve sınıfsal konumları inceliyor. Avukatların toplumsal ve teknik işbölümünde karşı karşıya kaldıkları metalaşma, proleterleşme ve vasıfsızlaşma süreçlerini tartışıyor. Yazarlar, bu süreçlerin karşısında emek örgütlenmesinin zayıf olduğu anlarda, avukatların “kendiliğinden” çözümlerle (“keşiflerle”) ilerlemek durumunda kaldıklarını ve ortaya çıkan “kendiliğinden” çözümlerin ise genelde örgütsüz emekçi-avukat aleyhine sonuçlandığını vurguluyorlar.

Zuhal Esra Bilir, “*Duyguların ve Bedenlerin Ticarileşmesi: Ankara’daki Alışveriş Merkezlerinde Çalışan Kadın Satış Görevlileri?*” başlıklı makalesinde son dönemde hem işyeri hem de yeniden üretim alanı olarak gündelik hayatın merkezinde yer alan alışveriş merkezlerindeki (AVM) kadın satış görevlilerinin deneyimlerine ışık tutuyor. Kadınlarla gerçekleşen derinlemesine görüşmelere dayanan makalede, Bilir, duygusal emeğin yarattığı tahribatları gözler önüne seriyor. Duygusal emeğin ticarileşmesi ile sosyal ve kişisel kimliği aşınan çalışanlarda duygusal yorgunluk, tükenmişlik, iş memnuniyetsizliği, depresif ruh hali, bencilleşme, sosyal çevreden uzaklaşma, utanç ve suçluluk duyma gibi sonuçlar da görülmektedir.

Üçüncü makalemizin yazarı Evrim Yörük, “*Yaratıcı Endüstriler Politikaları ve Yaratıcı Emek Üzerine*” başlıklı yazısında yaratıcı endüstriler politikalarını ve çalışma hayatında yaratıcı emeği inceliyor. Yörük yazısında, yaratıcı endüstriler

politikalarını savunanların, çalışma hayatıyla ilişkili sorunları gözden kaçırmalarına dikkat çekiyor. Türkiye’de de benzer bir eğilim olduğuna işaret ediyor. Makale, dünyada ve Türkiye’de, kar elde etme mantığına dayanmayan bir yaratıcı emek anlayışını tartışmaya açmayı hedefliyor.

“Üç Kuruluşluk Opera: Türkiye’de Sanat Emeğinin Dönüşümü” makalesinde Begüm Mengü, Türkiye’de sanat emeğini mercek altına alıyor. Kamu hizmetlerindeki ve sanat politikalarındaki dönüşüm ile birlikte, sanat alanında gerek çalışma ilişkileri gerekse emek süreçlerinde ciddi bir dönüşümden söz etmek mümkündür. Mengü, sanatçılarla yaptığı derinlemesine görüşmelere dayanarak, bu dönüşümün onlar tarafından nasıl algılandığını ve onlar arasındaki ilişkileri ve dayanışma örüntülerini ne yönde etkilediğini anlamayı ve açıklamayı amaçlıyor.

Gökhan Bulut ve Ezgi Kaya Hayatsever, “AVM’lerde Emek: Sınıf İçi İletişim Ekleninde Bir Değerlendirme” başlıklı makalelerinde, sınıfın yeni görünümünden biri olarak ele alınan AVM emekçilerinin çalışma koşullarını, sınıf içi iletişime etkisi bağlamında değerlendiriyor. Yazarlar, “sınıf içi iletişim”in, sınıfın aynı ya da farklı katmanlarındaki işçiler arasında var olan benzer deneyimlerin, rahatsızlıkların ya da farklılıkların ortak taleplere çevrilebilmesinin önemli bir parçasını oluşturduğunu vurguluyor. AVM çalışanları ile yapılan derinlemesine görüşmelere dayanan makalede, çalışma koşullarının sınıf içi iletişimi önemli ölçüde erozyona uğrattığı ve işçiler arasındaki benzer deneyimlerin kolektivitete dönüştürülmesinin önünde ciddi bir sınırlılık oluşturduğu vurgulanıyor.

Altıncı makalenin sahibi Mine Dilan Kıran. “Dönüşen Toplum, Değişmeyen Emek: Fabrika İşçileri ve Yazılımcıların Çalışma Koşullarına İlişkin Bir Araştırma” başlıklı makalesinde yazar, teknolojik gelişmelerin emek piyasası ve çalışma koşulları üzerindeki etkisine ışık tutuyor. Hem fabrika işçisi mavi yakalılarla hem de bilgisayar mühendisi (yazılımcı) beyaz yakalarla derinlemesine görüşmelere dayanan makalede, teknolojinin çalışma hayatında işbölümü, iş güvencesi ve örgütlenme bağlamındaki etkisi inceleniyor. Kıran, bilgi işçilerinin ve fabrika işçilerinin çalışma şartları ve hakların güvencesi açısından ortak sorunlara sahip olduğunun altını çiziyor. Yazar, üretimde yer alan makinaların değişmesinin sınıf-sermaye ilişkisini de değiştireceği anlamına gelmediğinin altını çiziyor.

Derginin *Forum* bölümünde toplu iş sözleşmesine ve toplu pazarlık sürecine dair bir tartışma var. Fikret Sazak, “Toplu Sözleşme Pazarlığını Etkileyen Değişkenler” başlıklı yazısında, toplu pazarlık sürecinin pek görünmeyen/bilinmeyen ve tartışılmayan arka planına ışık tutmayı hedefliyor. Sazak, toplu pazarlık sürecini doğrudan ve dolaylı etkileyen ekonomik, sosyal, siyasal, demokratik başta olmak üzere bir dizi değişkeni ele alıyor.

Derginin *Değini* bölümünde ise Ayçin Özoktay, 21. Yüzyıl için *Planlama Konferansları*’nı değerlendiriyor. Ayçin Özoktay, yazısında, 21. yüzyılda kapitalizmin yarattığı tahribatlara karşı “başka bir dünya mümkün mü?” sorusunu sormanın

ve cevap aramanın önemli bir sorumluluk olduğunu vurguluyor. Bu sorumluluğu üstlenen bilimsel katkılar içinde 21. Yüzyıl için Planlama Grubu'nun çalışmalarına dikkat çekiyor. Özoktay, *21. Yüzyıl için Planlama Grubu, Mülkiyeliler Birliği ve Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı (um:ag)* ortaklığında 17 Mart – 2 Haziran 2018 tarihleri aralığında Ankara'da her hafta bir konuşmacının sunumu ile gerçekleştirilen *2018 Bahar Konferansları*'nı değerlendiriyor.

Kitap Eleştirisi bölümünde ise Bülent Bulduk, Immanuel Ness'in "*Güneyin İsyanı: Küresel İşçi Sınıfının Gelişi*" adlı kitabını değerlendiriyor. Bulduk, Ness'in emek hareketlerine dair uluslararası ve karşılaştırmalı analizler ışığında ortaya koyduğu "21. yüzyılın başında küresel işçi sınıfının varlığı ve ve yoğunluğu Güney Yarıküre'ye kaymıştır" tezini inceliyor. Bulduk, bu tezin, bugünün dünyasında sınıf mücadelesinin önemini kavranması açısından kritik olduğunu vurgularken, işçi sınıfı mücadelesinin ancak dünya genelinde yaşanan mücadelelerin imkan ve olanaklarının bir bütün olarak anlamlandırabilmesi ile mümkün olacağını altını çiziyor.

İşçi sınıfının yeni yüzlerinin, üretim noktasındaki ve gündelik hayattaki deneyimlerinin, itirazlarının, taleplerinin ve örgütlenme pratiklerinin betimlenmesi, açıklanması ve daha da önemlisi siyasal ve sınıfsal bir anlama kavuşması bu sayının en önemli umududur. Bu umuda, makale ve çalışmaları ile katkı veren tüm yazarlara ve hakemlere teşekkürlerimi sunuyorum, herkese verimli okumalar diliyorum.

Aralık ayında yeni sayımızla buluşmak dileğiyle,

Prof. Dr. Gamze Yücesan-Özdemir